

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

MASARYKOVY UNIVERSITY V BRNĚ

RADIKALISMUS NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ

SPECIFIKA MĚSTA HEBRON A

MASAKRY ROKU 1929 A 1994

Aneta Valterová

(UČO 527 17)

MVE - PL

Brno, 2004

OBSAH

ÚVOD	2
SPECIFIKA MĚSTA HEBRON.....	3
ŽIDOVSKÁ ČTVŘT'.....	3
HEBRON – NAPĚTÍ MEZI PALESTINSKÝM A ŽIDOVSKÝM OBYVATELSTVEM	4
POGROM ROKU 1929	6
ŽIDOVSKO-ARABSKÉ VZTAHY V HEBRONU V OBDOBÍ MEZI LETY 1967 – 1994	8
BARUCH GOLDSTEIN A MASAKR V ROCE 1994	9
HEBRON PO ROCE 1994	11
ZÁVĚR.....	14
LITERATURA	15

ÚVOD

Zpracovat téma týkající se Hebronu a koneckonců židovsko-arabského konfliktu obecně, je poměrně složitý úkol. Problémem zde není nedostatek informací, ale právě naopak jejich přebytek. Pro studenta, který se na problematiku Blízkého východu nespécializuje, je obtížné orientovat se v množství často protichůdných informací, přičemž záruku objektivitu zde neposkytují ani oficiální dokumenty státu Izrael (a mnohdy ani dalších států přímo či nepřímo v konfliktu zainteresovaných, např. USA). Zatímco v některých případech lze zaujmout vcelku jasnou pozici (např. zda je Baruch Goldstein vrah či mučedník), jindy je to prakticky nemožné (do jaké míry jsou vzájemné útoky v Hebronu výsledkem provokací druhé strany).¹ Mnohdy ani renomované zdroje nezaručují kvalitu informací, které poskytují: např. CNN online ve dvou článcích vydaných během dvou týdnů udává populaci Hebronu jednou 100 000 Palestinců a 500 Židů, podruhé 130 000 Palestinců a 400 Židů. Přestože jsem se snažila získat větší množství materiálů a vyloučit ty, které byly jasně zaujaté, je možné, že se mi to vždy nepovedlo.

¹ Skutečně tristním příkladem toho, že jakkoli je internet jako zdroj užitečný, mnohdy zde lze najít zcela zcestné informace, je Catholic encyclopedia (<http://www.newadvent.org/cathen/07184a.htm>), kde se lze pod heslem „Hebron“ dočíst následující: „...[Hebron] má dvaceti tisícovou populaci, z čehož 2000 jsou Židé německého, španělského a portugalského původu; zbytek jsou mohamedánští fanatici.“ Případ je o to smutnější, že stránka se vydává za encyklopedii, čímž může vzbuzovat dojem objektivitu.

SPECIFIKA MĚSTA HEBRON

Hebron je mimořádně významné a svým způsobem symbolické město: je posvátným místem Židů i Arabů, symbolem židovského osadnictví, ale i židovsko-arabské animozity či spíše přímo nenávisti.

Význam Hebronu, jednoho z nejstarších měst na světě, je primárně náboženský: samotný název města „přítel“ (hebrejsky „Hevron“ či „Chevron“, arabsky „Al-Khalil“), odkazuje na Abraháma, přítele Boha. Právě Abrahám, otec Arabů, Židů a křesťanů, má být pochován v Hebronu, odkud také dle legendy sledoval zkázu Sodomy. Podle legendy koupil Abrahám v 18. století před Kristem jeskyni Machpelah jako pohřebiště pro svou ženu Sáru. V jeskyni byla poté pochována celá Abraháмова rodina, tedy i jeho syn Izák, vnuk Jákob a jejich ženy Rebeka a Leah. Podle starožidovské legendy byl také Hebron místem, kde se po vyhnání z Ráje usadili Adam a Eva, kteří jsou zde podle židovské tradice i pochováni. V Hebronu se dále nacházejí hrobky Othniela Ben Kanaza, 1. soudce izraelského, a Amer Ben Nera, generála a důvěrníka králů Saula a Davida.

V 10. století před Kristem byl v Hebronu korunován David králem celé Judeje a sídlil zde po dobu sedmi let, než se mu podařilo dobýt Jeruzalém. Jeho otec a prabába Ruth jsou ve městě také pohřbeni. Bohatá historie města pokračuje i do následujících století. Vládli zde Řekové, Byzanci, křižáci, mamelukové, muslimové, Britové i Izraelci.²

Izrael získal kontrolu nad městem během šestidenní války a Abraháмова hrobka byla po 700 letech otevřena židovským věřícím³.

ŽIDOVSKÁ ČTVRŤ

Židovská čtvrť byla založena roku 1540 exulanty ze Španělska, kteří vedeni rabbi Aškenazim opustili již v roce 1492 Pyrenejský poloostrov a přes Turecko se dostali až do Palestiny. Po masakru roku 1929 byli židovští obyvatelé

² 635 n.l. byl Hebron dobyt muslimy, roku 1100 křižáky, 1187 kurdským generálem Saladinem. Během první světové války (1917) dobyli město Britové a roku 1923 se stalo součástí britského mandátu Palestina. 1848 se stalo součástí Jordánského království.

³ Židům (a křesťanům) byl vstup do jeskyně Machpelah zakázán roku 1266.

evakuování. Část se vrátila do města roku 1931, nicméně při nepokojích roku 1936 Hebron opět opustili a k obnovení židovského osídlení došlo v dubnu 1968. Skupina ortodoxních židovských rodin vydávajících se za turisty obsadila arabský hotel. Asi šedesátičlennou skupinu vedl rabbi Moshe Lvinger se svou ženou Miriam. Přestože neměli podporu izraelských úřadů a přirozeně narazili na odpor arabského obyvatelstva, podařilo se osadníkům dosáhnout svého přemístění na izraelskou vojenskou základnu, čímž de facto získali uznání své přítomnosti v Hebronu ze strany státu Izrael a zároveň vojenskou ochranu. Bezprostředně po přemístění Lvingerovy skupiny se do tábora dostavilo několik stovek dalších osadníků, chtějících osídlit Hebron. V roce 1970 vláda oficiálně povolila osadnictví v Hebronu a výstavbu 250 obytných jednotek. V roce 1971 byla severně od centra města založena osada Kiryat Arba⁴, dnes sedmi tisícové město.

Dnešní židovská komunita v Hebronu je díky medializaci nepokojů i masakru z roku 1994 dobře známá a také dobře organizovaná. Funguje zde „Asociace pro obnovení židovské komunity v Hebronu“, jejímž úkolem je především administrace a správa komunity. Dlouhodobá mise Asociace se ale týká obnovení osadnictví Beit Hadassahu, obnovení židovské čtvrti a synagogy Avraham Avinu v centru Hebronu (ta již byla úspěšně restaurována)⁵. Asociace vyvíjí množství dalších aktivit, zpravidla s cílem podpořit osadnictví v Hebronu: např. provozuje školku, propaguje židovskou komunitu v Hebronu, pořádá zájezdy do města. Také se iniciovalo bytovou výstavbu ve městě, na které se podílelo i izraelské ministerstvo výstavby a bydlení.

HEBRON – NAPĚTÍ MEZI PALESTINSKÝM A ŽIDOVSKÝM OBYVATELSTVEM

Arabsko-židovské vztahy jsou v Hebronu vyostřené i na poměry okupovaných teritorií. Primární důvod je zřejmě opět náboženský, ostatní se z něj odvozují. Samotné město je situováno na Západním břehu, jihozápadně od Jeruzaléma. Okolí města je obklopeno zemědělskou půdou, přičemž ekonomický význam Hebronu tradičně spočíval v jeho poloze mezi (relativně) úrodnou zemědělskou

⁴ V některých pasážích Bible je Hebron nazýván právě tímto jménem.

⁵ Blíže viz <http://www.hebron.com>

oblastí a pouští, díky níž je přirozeným místem pro pořádání trhů a obchodování mezi rolníky na jedné a pouštními beduíny na druhé straně.

Ekonomický význam města se však zdaleka nemůže rovnat významu náboženskému. Náboženským centrem Hebronu je oblast starého města, tedy okolí Abrahámovy hrobky, oblast nazvaná Tel Rumeida. Samotné budovy nad jeskyní jsou dva tisíce let staré a údajně byly postaveny Herodem. Abraháмова (Ibrahim) mešita / synagoga Ma'arat HaMachpela je ve skutečnosti přestavěným křížáckým kostelem. Od roku 1994 je rozdělena na místa přístupná jen Arabům či naopak Židům. Na webových stránkách hebronské židovské komunity⁶ lze ale najít dny a hodiny, kdy je Ma'arat HaMachpela přístupná pouze židovským věřícím a kdy sem mají naopak Židé vstup zakázán, rozdělení tedy evidentně není jen prostorové, ale i časové.

Také v městě samém lze najít „zakázané“ oblasti do nichž smí jen Židé, barikády a check-pointy omezující pohyb palestinského obyvatelstva města. Přesto je Hebron místem častých střetů, jejichž aktéry jsou zpravidla mladí osadníci a Palestinci.

Zdrojů napětí je několik: především je to polarizované náboženské cítění na obou stranách. Mezi hebronskými osadníky lze najít nejradikálnější sionisty vůbec. Židovská komunita považuje Hebron za první (nejstarší) židovské město v zemi Izrael a její členové se vnímají jako strážci druhého nejsvatějšího židovského města.⁷

Naproti tomu mezi palestinským obyvatelstvem dosahuje dobré volební výsledky Hamas.

Malá, ale radikální židovská komunita je navíc soustředěna kolem ulice Martys v centru Starého města, kde je obklopena zhruba 30 000 palestinskými obyvateli. K její ochraně je tedy nutná neustálá přítomnost izraelských vojáků, což dále zvyšuje napětí ve městě. Vojáci se navíc dostávají do střetů nejen s Araby, ale i se samotnými osadníky, jejichž cílem je expandovat osídlení bez ohledu na zákony či dohody mezi Izraelem a Palestinskými autoritami.

⁶ <http://www.maara.hebron.org.il/>

⁷ V toto souvislosti by mohlo být zajímavé srovnání se Severním Irskem, kde je situace obdobně polarizovaná a kde se u protestantské menšiny projevuje obdobná psychologie: samy sebe vnímají jako strážce zájmů Koruny na severu ostrova. Bylo by možné hledat odpověď na otázku, do jaké míry tento psychologický prvek souvisí s napětím ve společnosti, zda je spíše příčinou či následkem.

O tom, že situace v Hebronu je výjimečná i na poměry Západního břehu, svědčí např. též fakt, že Hebron byl posledním městem, odkud byla v roce 1997 stažena izraelská armáda.

POGROM ROKU 1929

Vztahy mezi hebronskými Židy⁸ a muslimy byly ve středověku pravděpodobně poměrně dobré. Židovská komunita měla se zdejšími Araby úzké vztahy, někteří arabští obchodníci prý dokonce uměli jidiš. K zvyšování napětí na celém území Palestiny a tedy i v Hebronu začalo docházet během britského mandátu (1923 – 1948) v souvislosti s rozmáhajícím se sionistickým hnutím v Palestině. Vyvrcholením této vlny vyostřeného napětí (Ize-li takový termín použit v souvislosti s Hebronem, kde je napětí vyostřené prakticky neustále), byl masakr roku 1929.

23. srpna 1929 desítky převážně mladých Arabů z Jeruzaléma dorazily v autech do Hebronu s poplašnou zprávou, že Židé masakrují jeruzalémské Araby. Iniciátorem celé akce, resp. mužem, od něhož zprávy o masakrech v Jeruzalémě pocházely, měl údajně být jeruzalémský mufti Amin al-Husainei, což se však nepodařilo věrohodně dokázat.

Dav hebronských a jeruzalémských Arabů se vydal k hebronské ješivě. Vzhledem k tomu, že se jednalo o noc před sabatem, nacházeli se v ješivě jen dva lidé: jeden z nich, student, byl davem ubodán a ukamenován, správce ješivy se stihl schovat ve vodní nádrži.

Na útok na ješivu zareagoval britský úředník pověřený správou města, který vydal pokyn, aby Židé nevycházeli z domů. Pasivní reakce britské správy však byla evidentně nedostatečná, neboť arabský dav poté zaútočil na dům Borlandových, jehož obyvatele zmasakroval. Následoval útok na dům Eliezera Dan Slonima, váženého člena židovské komunity, který měl paradoxně s Araby dobré vztahy. Slonim byl arabskými obyvateli Hebronu respektován jako ředitel místní Anglicko-palestinské banky a jediný židovský člen Rady města Hebron. Proto v jeho domě hledalo útočiště přes 70 Židů, kteří ho zřejmě (mylně) považovali za bezpečné místo.

⁸ Zde se jedná o označení náboženské příslušnosti, proto psáno „židé“, nikoli „Židé“.

Britská policie zřejmě ani při jednom z útoků na židovské domy nezasáhla: dav rozehnali až dva britští policisté na koních, kteří do něj začali v sebeobraně střílet. Tou dobou si již arabské útoky vyžádaly 67 životů.

Přeživší Židé se tři dny po masakru schovávali ve sklepě policejní stanice, zatímco jejich domy byly vypleněny. Poté byli transportováni do Jeruzaléma.

Zatímco před masakrem žilo v Hebronu kolem 700 Židů, po 23., resp. 26. srpnu tam nezůstal žádný. Oběťmi pogromu byli jak aškenázští i sefardští Židé. Je třeba také podotknout, že na rozdíl od dnešní komunity nebyli tehdejší židovští obyvatelé Hebronu primárně radikálními náboženskými osadníky, řada z nich byli starousedlíci a sekulární Židé.

V roce 1931 se 30 rodin do Hebronu vrátilo, při nepokojích o pět let později však všichni město opět opustili.

Zprávy o masakru z roku 1929 jsou, ostatně jako většina informací týkajících se „soužití“ Arabů a Židů ve městě, rozporuplné.

Je pravděpodobné, že samotný masakr trval asi hodinu a půl a po zásahu britské armády bylo zraněno či zabito asi 25 Arabů (řada zdrojů se o žádných arabských obětech nezmiňuje, považují však za pravděpodobné, že k nim při násilném rozhánění rozvášněného davu skutečně došlo).

Podle židovských zdrojů byl pogrom dobře organizován, podle Arabů byl masakr výsledkem celkového napětí a nepokojů na celém Západním břehu, přičemž kromě Hebronu byly největší nepokoje v Safadu.

Podle některých židovských zdrojů hebronští rabíni před masakrem v předtuše arabských útoků marně žádali britskou vládu o pomoc. Aškenázský rabbi Frank a sefardský rabbi Slonim se dokonce měli obrátit i na arabského guvernéra města Abdulaha Kardose.

Další zdroje uvádějí, že hebronští Arabové měli dobré vztahy s tradičním sefardským židovským obyvatelstvem, horší vztahy pak s Aškenazy, kteří do Hebronu přicházeli od poloviny 18. století. Masakr měl pak být v první řadě dílem jeruzalémského muftího. Této teorii nasvědčuje i fakt, že řada Židů se zachránila u svých arabských sousedů, u nichž se mnozí schovávali celé tři dny před přesunem do Jeruzaléma.

V každém případě je však jisté, že dnešní osadnická komunita v Hebronu používá masakr z roku 1929 jako argument proti tvrzení, že Hebron je arabské město. Podle osadníků je tomu tak jenom díky arabskému masakru Židů.

Tento argument lze jen těžko zpochybnit, na druhou stranu je ale nutné brát v úvahu, že arabští obyvatelé v Hebronu tradičně zcela převažovali. Také lze jen těžko považovat za legitimní požadavek, aby z tohoto titulu (tedy, že ve městě tradičně existovala židovská menšina) byl Hebron pod izraelskou správou. Také je faktem, že naprostá většina dnešních osadníků nejsou potomci původního obyvatelstva, ale přistěhovalci, z velké části z USA (1/3 až 1/2). Jedná se tedy o osadníky v pravém slova smyslu.

ŽIDOVSKO-ARABSKÉ VZTAHY V HEBRONU V OBDOBÍ MEZI LETY 1967 – 1994

Izraelská armáda se při obsazování Hebronu během Šestidenní války roku 1967 nesetkala s organizovaným arabským odporem. Zdejší obyvatelé, obávající se židovské pomsty za masakr z roku 1929, nebojovali a naopak většina vyvěsila z oken bílá prostěradla.

To však neznamená, že by po obsazení Západního břehu Izraelem nedošlo k značnému zvýšení napětí ve městě. Arabsko-židovským vztahům nemohl prospět ani způsob, jakým skupina židovských rodin vedená Moše Levingerem obnovila židovskou komunitu v Hebronu, tedy okupace soukromého arabského hotelu. Celá ideologie hnutí Guš Emunim navíc není právě nakloněna mírovému soužití s Araby.

Na druhou stranu i hebronští Arabové jsou obecně značně radikální, o čemž svědčí především již zmíněný fakt, že Hebron představuje jednu z voličských základů Hamasu, kterému poskytuje i lidské zdroje⁹.

Od obnovení židovského osídlení Hebronu do masakru v roce 1994 docházelo k častým incidentům či přímo střetům. Mezi nejvýznamnější patří především následující události:

V květnu 1989 bylo šest studentů hebronské ješivy zastřeleno a dalších 20 zraněno Araby, čímž byla rozpoutána spirála násilí, která vedla až k vládnímu zásahu ve městě.

⁹ Především se jedná o uprchlický tábor Alpahwar na kraji Hebronu.

Osadníci na Západním břehu však začali brát zákon do vlastních rukou a řada z nich byla v následujících týdnech podezřelá z bombových útoků na auta starostů Ramallahu a Nabulu.

V roce 1983 byli zabití 3 Arabové a dalších 33 zraněno při kulometném a granátovém útoku na hebronskou Islámskou universitu. Za útokem zřejmě stálo hnutí Guš Emunim.

V roce 1994 však došlo k masakru, který se do historie Hebronu zapsal stejně výrazně jako pogrom z roku 1929.

BARUCH GOLDSTEIN A MASAKR V ROCE 1994

25. února 1994 v 5:45 ráno vstoupil židovský osadník Baruch Goldstein¹⁰ mešitu Ibrahim, v níž se modlilo kolem 800 muslimských věřících a zahájil palbu automatickou puškou. V krátké době byl věřícími přemožen a ubit k smrti, ovšem v té době již bylo 29 muslimů mrtvých a mnoho dalších zraněno.

Další okolnosti masakru již nejsou tak jasné jako výše uvedené a okolo celé události se vznáší množství otazníků. Přirozeně se arabské a židovské zdroje v popisu celé události značně liší, velmi odlišné pohledy na věc mají ale i jednotlivé židovské zdroje.

Následující informace o průběhu masakru jsou sporné a oficiálně nepotvrzené, nicméně se o nich objevuje množství spekulací:

Především není jasné, jak se mohl Goldstein, oblečený v uniformě majora izraelské armády a ozbrojený, dostat přes izraelskou policejní stráž do mešity.

Objevují se zprávy o přítomnosti druhého osadníka, ty však nebyly podloženy žádným věrohodným důkazem, obdobně jako tvrzení, že některé oběti zastřelili izraelští vojáci, kteří ve zmatku vtrhli do mešity. Někteří radikální Arabové se domnívají, že vojáci o masakru věděli a dokonce ho podporovali. Tomu by měl svědčit fakt, že dveře mešity, které se nikdy nezamykaly, byly v osudný den údajně zamčené a panikařící dav proto nemohl z mešity uprchnout.

¹⁰ Baruch Goldstein byl 38letý osadník z Kiryat Arba, armádní lékař a otec čtyř dětí. Pracoval jako člen Terrorist Attack Response Team. Pocházel z Brooklynu a byl členem radikálního židovského hnutí Kach!

Nepokoje, které se po masakru rozšířily z Hebronu po Západním břehu, si poté vyžádaly životy dalších 26 Palestinců a 2 Židů. Zvláště intenzivní byly nepokoje v Jeruzalémě (Palestinci např. házeli kameny na policejní důstojníky atd.), možná následkem kázání na Chrámové hoře.

Hamás prostřednictvím Abu Muhammada Mustafy v reakci na masakr prohlásil, že brigády Al-Kassám pomstí zabitě muslimy. V Bejrútu probíhaly arabské demonstrace, tentokrát příznivců Hizballáhu. Íránské státní rádio dokonce vyzvalo muslimy k džihádu, v čemž bylo následováno dvěma nejznámějšími levicovými radikálními organizacemi Lidovou frontou za osvobození Palestiny a Demokratickou frontou za osvobození Palestiny. První mezinárodní obětí této zostřené atmosféry byl britský turista, který byl pobodán v jordánském Ammanu. V samotném Hebronu byl vyhlášen třicetidenní zákaz vycházení, který se však vztahoval pouze na Palestince, nikoli na Židy.

Izraelská vláda ustavila zvláštní komisi vyšetřující hebronský masakr, která však nedošla k žádným převratným závěrům.¹¹

Masakr a následné události v rezoluci 904 odsoudila dokonce i Rada bezpečnosti OSN i Valné shromáždění prostřednictvím zvláštního výboru zřízeného k vyšetření izraelských praktik v oblasti lidských práv na okupovaných územích.

Jakkoli byl masakr v mešitě Ibrahimi sám o sobě tragickou událostí, v blízkovýchodní spirále násilí by asi nebyl tak významnou událostí, nebýt množství dalších okolností, které již nesouvisely přímo se samotným činem. V první řadě jde o to, že Baruch Goldstein nebyl osamělý šílenec, ale svým způsobem „typický“ osadník, který svým činem (nejen) mezi osadníky získal značnou podporu.¹²

Jeho obdivovatelé vytvořili kolem Goldsteina a příběhu o jeho smrti mýtus, který má být odrazem tzv. legendy Purim. Jedná se o odkaz na židovskou legendu, podle níž Mordechai zachránil perské Židy před spiknutím, které je mělo vyhladit. Podle této verze událostí roku 1994 se Goldstein dozvěděl o

¹¹ Zvláštní vyšetřovací komise může být ustanovena v případech veřejného zájmu Nejvyšším soudem na žádost vlády. Má stejnou autoritu jako soud, např. může vydávat zatykače, vyslýchat svědky atd.

¹² Což samozřejmě neznamená, že by majoritní izraelská společnost jeho čin schvalovala.

plánu hebronských Arabů na pogrom, který měl vyhladit židovskou populaci města, a svým činem tento plán zmařil. Do mešity pak měl údajně vstoupit se slovy: „Dnes je Purim“. Tuto teorii považují za čistě účelovo – pokud by opravdu existoval podobný plán, Baruchova akce by sloužila spíše jako záminka k jeho provedení, než aby mu zabránila.¹³

Goldstein je pohřben v parku se symbolickým jménem Meir Kahane (armáda nepovolila jeho pohřeb na židovském hřbitově v Hebronu), kde jeho příznivci a obdivovatelé každoročně v den jeho úmrtí pořádají oslavný festival (který by ovšem bylo možné chápat i jako oslavu masakru samotného). Kolem hrobky nesoucí oslavný epitaf, v němž je Goldstein označen za svatého, byl v letech po 1994 vystavěn pomník, což vyvolávalo protesty nejen palestinské veřejnosti. To vedlo v roce 2000 Kneset ke schválení tzv. Goldsteinova zákona, jenž zakazuje stavět pomníky teroristům, a „svatyně“ kolem hrobky byla v témže roce zničena¹⁴.

Přesto zde však pokračují každoroční oslavy, jichž se účastní militantní Židé oblečení stejně jako Goldstein během masakru a které jsou přirozeně zdrojem dalšího napětí ve městě.

HEBRON PO ROCE 1994

Goldsteinův vpád do mešity Ibrahim zapsal Hebron do světového podvědomí. Nejvíce tento „incident“, jak k masakru referují oficiální webové stránky hebronské židovské komunity, prospěl právě hebronskému osadnictví.

¹³ Tuto teorii rozvíjí např. v knize zveřejněné na internetu (<http://www.geocities.com/chaimsimons/baruchgoldstein>) rabbi Chaim Simons. Simons, který Goldsteina osobně znal, svou knihu nazval „Did or did not Dr. Baruch Goldstein massacre 29 Arabs? a jeho cílem je zřejmě směsice obhajoby a oslavy Goldsteina a jeho činu. Kromě již uvedené teorie o plánu na vyhlazení židovské komunity zdůrazňuje Simons, že Goldstein pracoval jako lékař první pomoci a pravidelně se setkával s oběťmi arabských teroristických činů, což také mělo být jedním z důvodů masakru. V knize lze najít množství dle mého názoru absurdních teorií. Patří sem např. tvrzení, že Goldstein jednal v sebeobraně (poněkud problematické tvrzení, jelikož ozbrojený Goldstein do mešity evidentně přišel dobrovolně) a navíc nebyl nikdy odsouzen, proto jeho čin nelze nazývat vraždou. Byl však **zavražděn** arabským davem (který samozřejmě také nikdy odsouzen nebyl, přesto je zde termín „vražda“ zřejmě na místě).

¹⁴ Zde je třeba připomenout, že i arabská strana konfliktu oslavuje své „hrdiny“ teroristy. Hebronští osadníci v této souvislosti argumentují tím, že nejsou snahy strhnout hrob Izz al-Din al-Kassama v Haifě.

Komunita ve Starém městě se během jednoho roku po 1994 rozrostla ze 40 na 50 rodin, ješiva se přestěhovala z dočasného umístění do vlastní budovy, byly postaveny nové domy atd. Osadníci v Hebronu se staly středem pozornosti médií a zvýšila se podpora ze strany pravicových Izraelců. Došlo také k prudkému nárůstu finančních darů komunitě i přílivu návštěvníků, včetně vlivných rabínů a členů Knessetu.

V srpnu 1995 byla podepsána Interim Agreement (Oslo II), jež obsahovala zvláštní sekci „Guidelines for Hebron“. Podle této jinak dosti obecně formulované části arabsko-izraelské dohody se měl Izrael z Hebronu stáhnout do 28. 3. 1996. Dále bylo navrženo rozdělení města do dvou zón, H1 pod palestinskou kontrolou a H2 pod kontrolou Izraele. Palestinské straně připadla zodpovědnost za bezpečnost na čtyřech posvátných židovských místech¹⁵ v Hebronu, nikoli však Hrobky patriarchů. V rámci dokumentu bylo také dosaženo předběžné dohody o tzv. TIPH, tedy dočasné mezinárodní přítomnosti v Hebronu.

Ke stažení izraelských vojáků v daném termínu nakonec nedošlo: teroristické útoky si v roce po podepsání dohody vyžádaly život 63 Izraelců. Izraelská strana obvinila Palestinské úřady z nedostatečné snahy o zastavení útoků a omezení vlivu a činnosti Hamasu a Islámského džihádu a odmítla stáhnout své vojáky s odůvodněním, že Palestinci nejsou schopni zajistit bezpečnost židovských osadníků.

Teprve v lednu 1997 Netanjahu a Arafat (s asistencí USA) podepsali palestinsko-izraelskou dohodu o Hebronu, tzv. Protocol on redeployment in Hebron. Podepsání protokolu se snažili zabránit hebronští osadníci, jejichž cílem bylo udržení izraelské kontroly nad Hebronem. Osadníci využili incidentu, který se odehrál v době, kdy mělo dojít k podpisu dohody: mladý izraelský voják Noam Friedman¹⁶ (v dobu činu mimo službu) ve snaze sabotovat dohodu zahájil palbu na arabském tržišti a zranil 7 Palestinců. Podle osadníků ukazoval tento incident nutnost zachování izraelské kontroly nad městem. Několik

¹⁵ The Cave of Othniel Ben Knaz/El-Khalil; Elonei Mamre/Haram Er-Rameh; Eshel Avraham/Balotat Ibrahim; Maayan Sarah/Ein Sarah.

¹⁶ Pozoruhodný je na tomto incidentu, lze-li tak zranění 7 lidí nazvat, fakt, že Friedman, který pocházel z osadnické rodiny, byl vyloučen z ješivy a bylo mu doporučeno vyhledání psychiatrické pomoci - přesto mohl sloužit v aktivní vojenské službě.

osadníků se dokonce následně pokusilo obsadit opuštěné palestinské domy, byli však zatčeni, zřejmě s cílem použít již v roce 1968 úspěšnou „okupační techniku.“ Dokument však byl i přesto podepsán.

Dohoda rozdělila město na zónu H-1, o rozloze 18 km² a cca sto tisícové palestinské populaci, a zónu H-2 o rozloze 4,3 km², v níž žije židovská komunita¹⁷ a asi 30 000 Palestinců.

V zóně H-1 zodpovídá za bezpečnost a pořádek palestinská policie, v oblasti H-2 policie izraelská. Izrael navíc nese odpovědnost za celkovou bezpečnost židovských obyvatel Hebronu, bez ohledu na teritoriální hledisko. Protokol dále zahrnuje řadu „dohodnutých bezpečnostních opatření“¹⁸, zabývá se plánováním a výstavbou ve městě, infrastrukturou, dopravou atd.

V lednu 1997 požádaly také obě strany Norsko a dalších pět zemí, účastnících se TIPH o prodloužení mandátu. Pozorovatelská mise byla rozšířena na 180 pozorovatelů z Norska, Itálie, Dánska, Švýcarska, a Turecka.¹⁹

Do naplnění závazků plynoucích z protokolů byl Hebron posledním městem na Západním břehu pod izraelskou kontrolou. 20% (cca 1200) vojáků nicméně nadále zůstává ve městě k ochraně osadníků.

Tato vojenská přítomnost stále (v kombinaci s jinými faktory) zvyšuje napětí v Hebronu, kde stále dochází k arabsko-židovským střetům, od zahájení intifády Al-Aksa samozřejmě ještě s mnohem větší intenzitou.

V červnu 2002 dokonce došlo k reokupaci v Palestinci kontrolované části města (všechna palestinská města kromě Jericha byla uvedena pod přímou izraelskou kontrolu). Při přestřelce mezi Palestinskými národními bezpečnostními silami a izraelskými jednotkami byli postřeleni 4 Palestiny, kteří zemřeli poté, co izraelští vojáci znemožnili příjezd ambulance.

V listopadu téhož roku si střety vyžádaly 12 mrtvých Židů a 15 zraněných, poté co arabský útočník v židovském oblečení zahájil palbu na izraelské bezpečnostní síly (IFS) doprovázející osadníky na cestě mezi Hebronem a

¹⁷ Některé zdroje uvádějí jako počet jejích příslušníků 400, jiné 500 osob.

¹⁸ Protocol on redeployment in Hebron (15 January 1997), on-line text (<http://electronicintifada.net/bytopic/historicaldocuments/65.shtml>)

¹⁹ Více viz: The Hebron Protocol in the Context of the Peace Process, on-line text (<http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/The%20Hebron%20Protocol%20in%20the%20Context%20of%20the%20Peace%20Pr>)

Kiryat Arbou. Následovala tříhodinová přestřelka mezi ISF a (pravděpodobně) členy Islámského džihádu.

V reakci na tento masakr předložili osadníci izraelské vládě následující požadavky:

- 1) návrat izraelské armády do Hebronu a Betlému, aniž by byl zvažován jejich odchod
- 2) odstranění arabských domů a budov na cestě mezi Hebronem a Kiryat Arbou, v nichž se útočník schovával a které mají sloužit jako základny pro teroristické akce
- 3) skutečně „sionistickou“ odpověď na masakr: konstrukce nového osídlení v Hebronu v místech útoku.

Izraelský ministr obrany Mofaz vyslal (přirozeně v rozporu s Protokolem) do Hebronu tanky a ozbrojence. Podle Izraelského informačního centra pro lidská práva na okupovaných teritoriích B'Tselem²⁰ armáda naslepo zatýkala Palestince, srovnala se zemí tři palestinské domy a vytrhala olivovníky, které představují pro mnohé obyvatele města významný zdroj příjmu.

Nepokoje v Hebronu vyvolávají jak Palestinci, tak (především mladí) osadníci. Např. v lednu 2003 tisíce osadníků ozbrojených automatickými puškami procházelo městem a ničilo majetek, údajně za doprovodu výkřiků „smrt Arabům“ a „Goldstein, Goldstein, Goldstein“.

ZÁVĚR

Nerýsuje-li se v současné době naděje na uklidnění blízkovýchodního konfliktu, pak dvojnásobně platí, že vyhlídky na vytvoření stabilních vztahů mezi židovskou komunitou a arabskou většinou v Hebronu jsou prakticky nulové.

Hluboké náboženské cítění na obou stranách a vzájemná nenávist je přiživována vzpomínkami na oba velké masakry 20. století a množství dalších, mediálně méně zajímavých, ale pro účastníky bezesporu neméně důležitých, střetů a incidentů.

Mírové soužití obou skupin je v dnešní době evidentně nemožné, předání města palestinské straně nereálné – především vzhledem k radikální a vcelku

²⁰ Blíže viz. <http://btselem.org>

početné osadnické populaci (několik tisíc obyvatel Kiryat Arba). Hebronští osadníci sice nejsou v izraelské společnosti příliš oblíbení (v průzkumech se přes polovinu dotázaných vyslovuje pro jejich násilnou evakuaci z Hebronu), ale jsou relativně vlivní (což platí o celém osadnickém hnutí). Případné předání města by navíc jistě bylo komplikováno jeho náboženským významem pro obě strany.

Situaci nezjednodušuje ani porušování lidských práv ze strany izraelských úřadů, časté zákazy vycházení podvazující hebronskou ekonomiku (přes 2000 obchodů v oblasti H-2 bylo zavřeno) a plošné opouštění arabských domovů v H-2.

LITERATURA

Elbedour, S., Baker, A." Psychological Responses in Family Members after the Hebron Massacre, on-line text (<http://womens-studies.syr.edu/Womens-Studies/CourseReader/OnlineReader/EGMethfemPalestinemoth.pdf>)

Pasko, A., N.: Baruch Goldstein and Hebron Ten Years Later, on-line text (http://michnews.com/artman/publish/article_2833.shtml)

Wikipedia: Baruch Goldstein, on-line text (http://en.wikipedia.org/wiki/Baruch_Goldstein)

Said, E.: 10 years after Hebron massacre, Palestinians still paying the price, 26.2.2004, on-line text (<http://www.arabmediawatch.com/modules.php?name=News&file=article&sid=1372>)

The Association for the Renewal of the Jewish Community of Hebron, (<http://www.hebron.org.il/aguda.htm>)

Library of Congress Country Studies: Israel: The Occupied Territories, on-line text (<http://lcweb2.loc.gov>)

4 Palestinians killed in Hebron as West Bank-wide curfew continues, on-line text (http://www.palestinemonitor.org/updates/4_palestinians_killed_in_hebron.htm)

Church of the Brethren: General Board Statement Regarding the Hebron Massacre, on-line text (<http://www.brethren.org/genbd/GBResolutions/94HebronMassacre.htm>)

The Hebron Massacre: August, 1929, on-line text
(www.geocities.com/colosseum/loges/7748/1929.html)

Rabbi Simons, Ch.: Did or Did not Dr. Baruch Goldstein Massacre 29 Arabs,
on-line verze (<http://www.geocities.com/chaimsimons/baruchgoldstein>)

Shiloh, T.: Hebron: City of strife, BBC News Online, 16. 7. 2001, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/in_depth/middle_east/2001/israel_and_the_palestinians/issues/1441925.stm)

Mid-East press debate Hebron, BBC News Online, 17. 11. 2002, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/not_in_website/syndication/monitoring/media_reports/2485943.stm)

Israeli papers split on way forward, BBC News online, 18. 11. 2002, on-line
verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/not_in_website/syndication/monitoring/media_reports/2488337.stm)

West Bank massacre protest halted, BBC News online, 25. 2. 1999, on-line
verze (http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/286127.stm)

Violent clashes on anniversary of Hebron mosque massacre, BBC World
Service, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/60065.stm)

Violence erupts in Hebron and Gaza, BBC World Service, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/1949890.stm)

Six Palestinians detained on anniversary of Hebron mosque massacre, BBC
World Service, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/59990.stm)

Settlers condemn Barak peace plan, BCC World: Middle East, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/409490.stm)

Road reopens five years after massacre, BCC World: Middle East, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/63013.stm)

Jews mark Hebron massacre, BCC World: Middle East, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/409434.stm)

Jewish extremists celebrate Hebron massacre, BCC World: Middle East, 21. 3.
2000, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/685468.stm)

Graveside party celebrates Hebron massacre, BBC News online, 21. 3. 2000,
on-line verze (http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/685792.stm)

Arafat says peace process is dying, 7. 3. 1998, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/63054.stm)

Symon, F.: The hostility of Hebron, 18. 2. 2003, on-line verze
(http://news.bbc.co.uk/1/hi/in_depth/middle_east/2001/israel_and_the_palestinians/issues/1683017.stm)

Rabbi In Hebron Says Annihilation Of Non-Jews Acceptable, Palestine Chronicle.com, 23. 11. 2002, on-line text
(<http://www.rense.com/general32/bnonje.htm>)

Cohen, D., Shaoul, J.: Israel to expand Jewish settlements in Hebron, ICFI, 26. 11. 2001, on-line text (www.wsws.org/articles/2002/nov2002/hebr-n26.shtml)

Goldin, M.: Mass Killer Feted by Jewish Extremists in West Bank, on-line text
(<http://killerjews.com/goldstn.htm>)

Hersh, S.: Eyewitness to History, "The Government is With Us", The Hebron Pogrom of August 1929, on-line text
(<http://www.professors.org.il/docs/eye.htm>)

Ha'etzni, E.: Hebron - The Pogrom of 1929 and the Protected Jews Now, on-line text
(<http://www.acpr.org.il/NATIV/1999-4-5/Elaykim%20Haetzni%20xs.htm>)

Abunimah, A., Parry, N.: Israel falsely claims "massacre" of "worshippers" in Hebron, The Electronic Intifada, 16. 11. 2002, on-line text
(<http://electronicintifada.net/cgi-bin/artman/exec/view.cgi/4/878>)

Encyclopaedia of the Orient: Hebron, on-line text (<http://i-cias.com/e.o/hebron.htm>)

Daily Bible Study: Hebron, on-line text
(<http://www.keyway.ca/htm2002/hebron.htm>)

Library of Congress Country Studies: Israel - Jewish Terrorist Organizations, on-line text
(http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/D?cstdy:2:./temp/~frd_7L2f)

Haddad, T.: Hebron, Hebron, Hebron, on-line text
(<http://www.trincoll.edu/zines/tj/tj11.14.96/articles/current.html>)

Bash, D.: Controversial Thoughts on Serious Subjects, on-line text
(http://www.freeman.org/m_online/sep96/basch.htm)

The 1929 Tarpat Homepage, (<http://www.hebron.org.il/pics/tarhome.htm>)

Virtual Israel Experience: Hebron, on-line text (<http://www.us-israel.org/jsource/vie/Hebron.html>)

Jewish Virtual Library: History of the Temporary International Presence in Hebron, on-line text
(<http://www.us-israel.org/jsource/Peace/tiph4.html>)

The Jewish Agency for Israel: The Hebron Massacre, on-line text:
(<http://www.jafi.org.il/education/moriya/hebron/Massacre.html>)

MASSACRE IN IBRAHIMI MOSQUE IN HEBRON; 50 DEAD AND SEVERAL HUNDRED INJURED BY SETTLER AND SOLDIERS, Palestine Human Rights Information Center, 25. 2. 1994, on-line text (<http://www.al-bushra.org/palestine/hebron.htm>)

Schoenberg, Sh.: The Hebron Massacre of 1929, on-line text (<http://www.us-israel.org/jsource/History/hebron29.html>)

Hebron: Historical Background and Statistics, on-line text (<http://www.mfa.gov.il/mfa/peace%20process/guide%20to%20the%20peace%20process/hebron%20-%20background>)

Hebron Massacre, The Hebron Press Office, 16. 11. 2002, on-line text (<http://www.internationalwallofprayer.org/E-Yisrael-002-Hebron-Massacre.html>)

Hoffman, D.: Hebron Assassin Entered Mosque Without Challenge, The Washington Post, 1. 3. 1994, on-line verze (<http://www-tech.mit.edu/V114/N10/hebron.10w.html>)

What was the Hebron Protocol and Agreement in 1997?, Palestine facts, on-line text (http://www.palestinefacts.org/pf_1991to_now_hebron_agreement_1997.php)

Shuman, E.: Yaalon: More outposts to be evacuated in coming days, Israelinsider, 31. 3. 2004, on-line text (<http://web.israelinsider.com/bin/en.jsp?enPage=ArticlePage&enDisplay=view&enDispWhat=object&enDispWho=Article%5E13481&enVersion=0&enZone=Security>)

Shuman, E.: Two European peacekeepers killed in Palestinian ambush near Hebron, Israelinsider, 27. 3. 2002, on-line text (<http://web.israelinsider.com/bin/en.jsp?enPage=ArticlePage&enDisplay=view&enDispWhat=object&enDispWho=Article%5E169&enVersion=0&enZone=Security>)

Suicide bomber disguised as religious Jew kills Hebron couple, Israelinsider, 17. 5. 2003, on-line text (<http://web.israelinsider.com/bin/en.jsp?enPage=ArticlePage&enDisplay=view&enDispWhat=object&enDispWho=Article%5E12299&enVersion=0&enZone=Security>)

Jerusalem bus bombed: 20 murdered, more than 100 wounded, Israelinsider, 20. 8. 2003, on-line text (<http://web.israelinsider.com/bin/en.jsp?enPage=ArticlePage&enDisplay=view&enDispWhat=object&enDispWho=Article%5E12646&enVersion=0&enZone=Security>)

Shuman, E.: IDF forces enter Hebron for 'limited time', Israelinsider, 29. 4. 2002, on-line text (<http://web.israelinsider.com/bin/en.jsp?enPage=ArticlePage&enDisplay=view>)

&enDispWhat=object&enDispWho=Article%5EI140&enVersion=0&enZone=Security)

Shuman, E.: Tensions rise as foreign activists again confront Israeli army, Israelinsider, 30. 12. 2001, on-line text (<http://web.israelinsider.com/bin/en.jsp?enPage=ArticlePage&enDisplay=view&enDispWhat=object&enDispWho=Article%5EI275&enVersion=0&enZone=Politics>)

Overruling army chief, Sharon orders IDF to leave Hebron hills, Israelinsider, 14. 10. 2001, on-line text (<http://web.israelinsider.com/bin/en.jsp?enPage=ArticlePage&enDisplay=view&enDispWhat=object&enDispWho=Article%5EI425&enVersion=0&enZone=Politics>)

Shuman, E.: More violent attacks of Hebron settlers against security forces, Israelinsider, 13. 11. 2001, on-line text (<http://web.israelinsider.com/bin/en.jsp?enPage=ArticlePage&enDisplay=view&enDispWhat=object&enDispWho=Article%5EI337&enVersion=0&enZone=Politics>)

Porzolt, V.: Israeli responses to the Hebron massacre, on-line text (<http://www.greenleft.org.au/back/1994/136/136p17b.htm>)

Hoffman, D.: Israeli Guards Pose Questions Concerning Hebron Massacre, The Washington Post, on-line text (<http://www-tech.mit.edu/V114/N15/hebron.15w.html>)

Hoffman, D.: Israeli Army Hand Command Not to Shoot Armed Settlers, The Washington Post, on-line text (<http://www-tech.mit.edu/V114/N13/israel.13w.html>)

Israel responsible for massacre, Green Left, on-line text (<http://www.greenleft.org.au/back/1994/134/134p8b.htm>)

The Massacre in the Ibrahimi Mosque (Hebron Massacre), IslamOnline.net, on-line text (<http://www.islamonline.net/English/ram2002/10/history/article26.shtml>)

Hebron talks continue despite shrine security snag, CNN, 29. 12. 1996, on-line text (<http://www.cnn.com/WORLD/9612/29/hebron.israel>)

Netanyahu joins Israeli-PLO talks; Hebron deal may be near, CNN, 23. 12. 1996, on-line text (<http://www.cnn.com/WORLD/9612/23/mideast.update/>)

Leaders may meet Wednesday on Hebron deal, CNN, 1. 1. 1997, on-line text (<http://www.cnn.com/WORLD/9701/01/hebron.talks>)

Israelis evicted after seizing Hebron houses, CNN, 25. 12. 1996, on-line text (<http://www.cnn.com/WORLD/9612/25/hebron>)

Hebron deal close but leaders unlikely to meet Tuesday, CNN, 31. 12. 1996, on-line text (<http://www.cnn.com/WORLD/9612/31/mideast/>)

Sontag, D.: In Hebron, Peace Accord's Bitter Fruit, The New York Times, 15. 10. 1998, on-line text (<http://www.library.cornell.edu/collddev/mideast/hebr.htm>)

Report from Israel and Palestine, Part 3: Hebron, January 2004 - The Christian Peacemaker Team (CPT) and Displaced Arab Farmers, on-line text (www.bsec.org/news/israelpalestine03.html)

Hebron shooting doesn't deter peace talks, CNN, 1. 1. 1997, on-line verze (www.cnn.com/WORLD/9701/02/hebron.update)

Elbaum, J., Elbaum, L.: Hebron Jews stronger a year after the massacre, 21. 2. 1995, on-line text (<http://www.io.com/~jewishwb/iris/archives/575.html>)

Hadar, L.: The Hebron Massacre: Another "Defining Moment" in the Middle East, WRMEA, duben/květen 1994, on-line text (<http://www.wrmea.com/backissues/0494/9404015.htm>)

Israel Ministry of Foreign Affairs: The Hebron Protocol in the Context of the Peace Process, 15. 1. 1997, on-line text (<http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/The%20Hebron%20Protocol%20in%20the%20Context%20of%20the%20Peace%20Pr>)

Israel Ministry of Foreign Affairs: FM Shalom Welcomes Comments by UN Secretary-General Annan, on-line text (<http://www.mfa.gov.il/MFA/Anti-Semitism+and+the+Holocaust/Documents+and+communiques/FM+Shalom+Welcomes+Comments+by+UN+Secretary-General+Annan+22-June-2004.htm?DisplayMode=print>)

Abu Moailek, Y.: The Day I Became Crippled: The Massacre of Hebron Recalled, The Seoul Times 20. 5. 2004, on-line text (<http://theseoultimes.com/ST/db/read.php?id=347>)

The Hebron Memorial Homepage, (<http://www.hebron.org.il/memorial/memorial.htm>)

Zunes, S.: The Hebron Massacre and the American Connection, on-line text (<http://www.zmag.org/zmag/articles/oldzunes.htm>)

Shoenberg, S.: The Hebron Massacre of 1929, Jewish Virtual Library, on-line text (<http://www.us-israel.org/jsource/History/hebron29.html>)

Shahak, I.: The Background and Consequences of the Massacre in Hebron, Middle East Policy Council, on-line text (http://www.mepc.org/public_asp/journal_shahak/shahak48.asp)

Library of Congress Country Studies: Israel - Extraparliamentary Religio-Nationalist Movements, on-line text (http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/D?cstdy:4:./temp/~frd_7L2f)

Transcripts of Speeches at Demonstration; March 4, 1994 Against the Hebron Massacre, on-line text (<http://www.nkusa.org/activities/Demonstrations/04Mar94/SpeechTranscripts.cfm>)

General Assembly: REPORT OF THE SPECIAL COMMITTEE TO INVESTIGATE ISRAELI PRACTICES AFFECTING THE HUMAN RIGHTS OF THE PALESTINIAN PEOPLE AND OTHER ARABS OF THE OCCUPIED TERRITORIES, 18. 10. 1994, on-line text (<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/a57facd3a96e7dd1802566fa004ff034?Opendocument>)

PASSIA, (www.passia.org)

Why did an Israeli kill 29 Palestinian worshipers in Hebron in 1994?, Palesine Fact, on-line text (http://www.palestinefacts.org/pf_1991to_now_israel_hebron_shooting_1994.php)

The Hebron MASSACRE - 7 long years ago, Mid-east Realities, 24. 2. 2001, on-line text (<http://www.middleeast.org/premium/read.cgi?category=Magazine&standalone=&num=82&month=2&year=2001&function=text>)

The Heart of Madness, on-line text (<http://www.odaction.org/challenge/51/edit.htm>)

Zunes, S.: The Hebron Massacre and the American Connection, on-line text (<http://www.lol.shareworld.com/zmag/articles/oldzunes.htm>)

Mohideen, R.: Massacre in Hebron: `Army also fired', Green Left, on-line text (<http://www.greenleft.org.au/back/1994/133/133p3.htm>)

Cockburn, P.: Mass killer given status of a saint, 19. 6. 1998, on-line text (<http://www.independent.co.uk/stories/B1806807.html>)

Gottesman, L.: The Martyrs Of Hebron, 1930, on-line verze (www.hebron.org.il/pics/tarpat/martyrs.htm)

Lehmann, M., R.: Dr. Baruch Goldstein's Memory Should Be Rehabilitated, on-line text (<http://www.manfredlehmann.com/sieg417.html>)

Israel's Painful Search For Answers After Hebron, The Christian Science Monitor, on-line text (http://www.alonben-meir.com/articls/israel_painful_search.html)